

УДК 159.9.072

Агапченко Інна Вікторівна

магістрант Південноукраїнського національного педагогічного університету
ім. К. Д. Ушинського

ORCID 0000–0002–6109–0818

DOI: [https://doi.org/10.18524/2304-1609.2018.1\(47\).139768](https://doi.org/10.18524/2304-1609.2018.1(47).139768)

ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ ДОВІРИ У МІЖДИСЦИПЛІНАРНОМУ ПІДХОДІ

Феномен довіри є предметом вивчення вітчизняних і зарубіжних дослідників в таких наукових напрямках, як економіка, релігія, політика, філософія, психологія і багатьох інших. Завдяки науково-дослідницькому інтересу фахівців різних наукових напрямків ми можемо спостерігати широкий спектр розумінь і поглядів на природу, функції довіри і область застосування результатів його вивчення. Поняття довіри є фундаментальним та вивчається в рамках різних галузей психологічної науки. Стаття присвячена опису накопиченого наукового досвіду досліджень про феномен довіри з точки зору міждисциплінарного підходу. Показано різницю між розуміннями категорії довіри в різних галузях соціогуманітарних знань, в зарубіжних та вітчизняних психологічних дослідженнях та окремих напрямках психологічної науки.

Ключові слова: довіра, недовіра, феномен, природа довіри, структура довіри, функції довіри, концепції довіри.

Постановка проблеми. У зв'язку з загостренням проблеми соціально-економічної кризи, ситуації невизначеності, небезпечності та ризику в сучасному суспільстві з другої половини ХХ століття став помітно зростати інтерес до вивчення феномена довіри. На протязі останніх десятиріч дослідження проблеми довіри здійснюється в багатьох напрямках наукового соціально-гуманітарного знання з точки зору різних дослідницьких парадигм та методологічних підходів. Оскільки феномен довіри описується у різних контекстах та інтерпретаціях, то стає зрозуміло, що це поняття формується та функціонує у специфічній багатовимірній системі координат. Довіра є фундаментальною категорією у філософії, політології, соціології, економіці, психології та юриспруденції. Завдяки такому різноманіттю науково-дослідницького інтересу спеціалістів ми можемо спостерігати широкий спектр поглядів та розумінь на природу, функції довіри та галузі практичного застосування результатів її вивчення. Тема довіри є досить складною і вимагає інтерпретації засобами міждисциплінарного підходу, повинна розкриватися на основі інтеграції різних галузей соціально-гуманітарних наук — релігії, філософії, соціології, економіки та психології.

Мета статті — виявити особливості вивчення довіри в контексті теоретико-методологічних напрацювань різних напрямків соціогуманітарних наук.

У релігійному аспекті поняття довіри ототожнюється з категорією віри та розглядається як основний та необхідний чинник, який дозволяє людям долати закони природи.

Розуміння феномена довіри формувалося на ґрунті роздумів про природні та моральні устремління людини, тому можна говорити про те, що категорія довіри має етичні та психологічні витоки. Погляди на феномен довіри змінювалися разом з уявленнями філософів про людську природу — від переконань про зло і егоїстичність людської природи, що породжує необхідність уникати зайвої відкритості і остерігатися обману (Т. Гоббс, Н. Макіавеллі), до уявлень про здатність людини діяти відповідно до моралі, любити, співпереживати і піклуватися про інших (І. Кант, Дж. Локк, Ж-Ж. Руссо, Д. Юм), де існування довіри до інших є необхідною умовою [6, 7, 14, 15, 22, 32].

Тобто до другої половини XIX століття в межах класичної філософсько-етичної думки поняття довіри не отримало детального дослідження. Філософські мислителі торкаються феномена довіри побічно, в основному в політичному контексті, і довіра розглядається частіше як явище, тотожне вірі і впевненості.

Наприкінці XIX–XX століть співвідношення понять «віра» і «довіра» стало предметом роздумів для С. К'єркегора, Р. У. Емерсона, С. Л. Франка, М. Бубера. Зокрема, Мартін Бубер відзначав, що довіра можлива «тільки в повній актуальності людського життя» [3].

В сучасних філософських працях довіра розглядається і вивчається як моральне явище (В. Вічев, Б. Ф. Поршнев, Б. А. Рутковський, Я. Янчев). Довіра, на думку авторів, виходить з надії на добру волю людини у відповідь на прояв власної вразливості, але ця надія не є сліпою і безпідставною, а завжди пов'язана з ризиком, що може бути не виправданим.

Таким чином, феномен довіри розглядається філософами, в основному, в контексті взаємовідносин між людьми. О. Ф. Больнов надає проблемі довіри екзистенційного ракурсу, стверджуючи, що довіра і надія є опорою для подолання індивідуальних негативних екзистенціальних переживань, які вимагають пошуку ресурсів не в собі, а саме у зовнішній реальності. Довіра до буття служить необхідною умовою існування, а надія виступає як відношення до життя, довіра до майбутнього [2].

Вивченням проблематики феноменів довіри і недовіри у філософській науці займаються також С. Є. Вершинін та І. В. Глушко. С. В. Вершинін дотримується позитивного погляду на феномен недовіри, адже, на його думку, недовіра виконує пізнавальну, комунікативну, світоглядну та багато інших функцій [4]. І. В. Глушко розуміє феномен «довіри взагалі» в єдиному континуумі «довіра — недовіра» і вважає, що довіра являє собою сукупність установок і схильностей відчувати, оцінювати ситуацію, думати і діяти певним чином, спонтанно, без розрахунку, що не за наказом і не на підставі запропонованих правил, а на підставі повсякденної впевненості навіть при відсутності загрози санкцій, тому має рефлексивний характер [5, с. 53].

У філософських дослідженнях одним з найважливіших питань стосовно вивчення феномена довіри постає питання про її природу.

У своїх наукових дослідженнях В. Кондрашова-Діденко та Л. Діденко, Кожем'якіна, А. Міщенко розмірковують на тему пропорції в структурі

довіри раціональної та ірраціональної компонент, але так і не дійшли до однозначної відповіді на це питання [9, 10, 16].

Різноманітні економіко-соціологічні аспекти тлумачення довіри характеризуються різноматністю поглядів. Так, А. Сміт зазначав довіру як природне відчуття індивіда, К. Маркс — як протилежність відчуження, А. Маршалл — як звичку, К. Ерроу — як атрибут моралі, О. Вільямсон та М. М. Грановеттер розглядали феномен інституціональної довіри.

Найбільш повно представлені наукові узагальнення економіко-соціологічного характеру в монографіях за редакцією Д. Грінуея, М. Бліні, І. Стюарта, Ю. В. Веселова та в роботі В. Столяр [17]. Вони сприяли формуванню рефлексії соціально-економічного конструювання феномена довіри. Г. С. Ромашкін зазначає, що в економічному контексті довіра розуміється як соціально-економічний феномен свідомості та функціональна характеристика соціального життя суспільства на мезо- та макрорівнях, яке розуміється як переконання в надійності дій та комунікацій з різними акторами та передбачуваності поведінкових реакцій [21, с. 24].

Найбільші дослідження у вивченні категорії довіри виконані соціологами, які запропонували цілий ряд концепцій цього феномена. Соціологічний підхід до проблеми довіри основою своєю метою ставить визначення соціального самопочуття малих та великих соціальних груп.

Важливий внесок у розвиток уявлень про соціальну довіру зробили представники класичної соціології (М. Вебер, Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, Ф. Тенніс), якими досліджується співвідношення міжособистісної довіри (до інших людей) і системної довіри (до абстрактних системам і соціальних інститутів).

У сучасних наукових розробках концепції довіри перетнулися з теоріями соціального капіталу, феномен довіри вивчається як компонент (або й основа) соціального капіталу. Серед відомих суспільствознавців, які намагалися розкрити сутність феномена довіри як однієї із складової соціального капіталу, — імена Б. П. Бурдье, Д. Коулмана, Р. Патнема та Ф. Фукуями.

В умовах зростання соціальної невизначеності, необхідності підвищення ступеня сучасного суспільства проблема довіри починає досліджуватися в рамках концепції ризиків. Такі видатні сучасні мислителі, як У. Бек, Е. Гідденс, Н. Луман, А. Селигмен, розглядають феномен довіри з точки зору мінімізації та управління ризиками.

У своєму дослідженні довіри як феномена соціально-економічної реальності сучасна науковиця В. Ю. Столяр робить висновок про те, що довіра — це найважливіший управлінський інструмент, який завжди пов'язаний з ризиком. Коли немає ризику, немає і основи для довіри. Ризик створює плідну основу для довіри [24].

Польський соціолог П. Штомпка досліджує феномен довіри у якості культурного ресурсу, який сприяє активізації та реалізації дії, також дотримуючись думки, що уникнути ризику в сучасному суспільстві неможливо. Феномени довіри і недовіри в концепції Штомпки протилежні один одному — недовіра «являє собою дзеркальне відображення довіри» [29].

В політологічному аналізі розуміння довіри набуває онтологічного звучання. Це означає, що відсутність довіри до держави, влади, політичних інститутів призводить до системної онтологічної кризи. В політологічному аналізі головною функцією довіри виступає стійкість держави та її органів. В науковій літературі проблема політичної довіри вивчається досить широко, зокрема у роботах таких вчених, як П. Бурдье, М. Вебера, Е. Гідденса, А. Селігмана, Ф. Фукуями, П. Штомпки та ін.

Довіра вивчається в різних напрямках та галузях психологічної науки.

В зарубіжних психологічних дослідженнях довіри автори надають виняткового значення соціальним аспектам цього феномена.

У прихильників класичної психоаналітичної концепції (А. Адлер, З. Фройд, К. Хорні, К. Г. Юнг) під довірою розумілося розкриття свого дійсного «Я», яке є синтезом свідомого і несвідомого.

Довіру людини до світу як самостійний феномен вперше виділив американський соціальний психолог і психотерапевт Е. Еріксон. На його переконання фундаментальною основою соціального та психічного благополуччя людини є почуття базової довіри до світу, яке формується на ранніх етапах онтогенезу в процесі становлення ідентичності.

С. Джуард і П. Ласкоу у своїй концепції саморозкриття поклали початок вивченню феномена довіри. За їх зазначенням довіра характеризується такими якостями, як добровільність і навмисність, та виявляється в процесі саморозкриття. Особливо підкреслювалося, що довірливість є одним з найважливіших показників психічного здоров'я особистості.

Представники біхевіоризму Л. Альден, А. Елліс Р. Райдер, Б. Скіннер на основі емпіричних досліджень пов'язували феномен довіри до себе з почуттям впевненості. Формування навичок впевненої поведінки відбувається за допомогою механізму зовнішнього підкріплення. На основі цих міркувань А Бандура дійшов висновку про існування віри в самоефективність, тобто явища, пов'язаного з суб'єктивною позитивною оцінкою власної впевненості та соціальної компетентності [27].

Ключова увага ролі довіри відводилася в гештальттерапії, розробленій Ф. Перлзом. Він і його послідовники з'єднали довіру людини до себе і довіру до оточуючих в єдину проблему, в якій перше і друге пов'язані між собою. Довіру до власної думки і інтуїції, саморегуляцію і самоконтроль, опору на власні здібності і ресурси, прийняття відповідальності за власні дії та життєві вибори Ф. Перлз вважає основним критерієм зрілості особистості [18].

В зарубіжних дослідженнях представників гуманістичного напрямку в психології феномен довіри розглядається в рамках розгляду концепції саморозкриття (С. Джуард, А. Маслоу, К. Роджерс). З точки зору даного підходу, у процесі гармонійного розвитку та формування цілісного самосприйняття та сприйняття інших людина в кожен момент часу знаходиться під впливом двох протилежно спрямованих тенденцій, одна з яких штовхає людину на те, щоб довіритися, а інша — на те, щоб придушити це прагнення.

Засновник йоготерапії В. Франкл розглядав феномен довіри у контексті життєвих сенсів, відчуття внутрішньої свободи. Самореалізація, творчість,

повноцінне, сповнене сенсом життя можливе тільки в умовах відкритості та довіри до світу. «Життя наповнене безумовним смислом, і нам потрібна безумовна віра в це» [25].

В рамках інтеракціонізму довіра визначається як процес, що регулює взаємодію між людьми. Дослідження в цьому напрямку почалися в 1950-х рр. з робіт Дж. Хоманса. Також довіра відіграє головну роль у виборі партнера по взаємодії. Ці ідеї отримали розвиток у роботах Гріффіна і Петтона, Алтмана і Тейлора. Представники цього напрямку розуміли міжособистісне спілкування як процес обміну, який характеризується співвідношенням «придбань» і «втрат», тобто якщо «придбання» не відповідають «втратам», індивід буде прагнути до припинення взаємин. М. Дойч в 60-х рр. з'єднав довіру з співпрацею, а Т. Ямагіші в 1986 р поєднав довіру з феноменом мети. Обидві ці теорії об'єднує те, що в них довіра розглядається як первинний фактор для довготривалих взаємин [23].

Інший напрямок дослідження довірчого спілкування — це «трансактний аналіз». Його представники вважали, що взаємодія залежить не тільки від реакції партнера по спілкуванню, а й від деяких інших факторів і компонентів — «інгредієнтів» процесу спілкування. Основою довірливого спілкування представники даного напрямку вважають мотивації партнерів по спілкуванню. Зводячи, таким чином, довіру в спілкуванні до дослідження реакцій на ситуацію взаємодії [23].

Питанням співвідношення феноменів довіри і недовіри займався Карен Джонс. Довіра розуміється автором як емоційна установка, оптимістичне ставлення до об'єкта, його «добра воля» і здатність принести користь. Недовіра, навпаки, являє собою підозріле і насторожене відношення. Однак відсутність довіри не прирівнюється до недовіри, між даними поняттями існують проміжні стадії розвитку відносин [33, с. 14–16].

В соціальній психології довіра вивчається, розуміється як соціально-психологічне явище, яке необхідно вивчати на різних рівнях [23]. В галузі організаційної психології довіра виступає як фактор підвищення психологічної ефективності організації, психологічного благополуччя і професійного здоров'я персоналу В. А. Чикер, Ю. С. Горбашкова [28]. З точки зору практичної психології, довіра — це показник і фактор ефективності процесу консультування і психотерапії [12]. В гуманістичній психології довіра являє собою екзистенціальну категорію, яка є показником психічного здоров'я [20]. Педагогічна психологія розглядає довіру як характеристику відносин і фактор їх ефективного розвитку на різних рівнях взаємодії в системі освіти [8]. В напрямку юридичної психології під довірою розуміється здатність наділяти об'єкт довіри суб'єктивною значущістю, приймати його як безпечний і ситуативно корисний [11,23]. Як моральний капітал співтовариства виступає довіра у політичній психології Ф. Фукуями [26]. У віковій психології довіра вивчається як почуття базової довіри до світу, що формується протягом першого року життя [31].

До недавнього часу у вітчизняній психологічній науці категорія довіри не була предметом самостійного аналізу.

Т. П. Скрипкіна у своїй доповіді в рамках Міжнародної конференції «Психологія спілкування і довіри» (6–7 листопада 2014 р., м. Москва) [15] зазначила, що у вітчизняній психології на даний момент існують три загальноновизнаних концепції довіри: концепція довірчих відносин особистості, розроблена Т. П. Скрипкіною, соціально-психологічна концепція довіри, розроблена І. В. Антоненко, і концепція довіри / недовіри як відносно самостійних соціально психологічних явищ, розроблена А. Б. Купрейченко.

В цих основоположних вітчизняних концепціях довіри є деякі розбіжності, але при їх зіставленні простежується деяка загальна тенденція. Існує певна «пропорція» (Т. П. Скрипкіна) довіри людини до світу і до себе, довіра і недовіра знаходяться в «рухомій рівновазі», коли перевага довіри до себе ще не означає відсутності довіри до світу [23]. І. А. Антоненко пише про «різні ступені довіри і недовіри», які разом складають простір одного явища, що має два полюси І. В. Антоненко були виділені наступні структурні компоненти довіри: суб'єкт і об'єкт довіри, ставлення довіри, діяльнісної зміст довіри, функціональний орган довіри, суб'єктні, об'єктні, середовищні і ситуаційні фактори довіри, ситуація довіри, соціально-психологічний механізм довіри, перцептивний, інтерактивний і комунікативний зміст довіри. Разом з тим далеко не всі автори згодні, що в акті довіри можуть існувати суб'єктів-об'єктні відносини, тому що актуальним є аналіз довіри як взаємини партнерів, що формується на основі зіставлення взаємних оцінок, установок і очікувань [1].

А. Б. Купрейченко досліджувала співвідношення психологічних феноменів довіри і недовіри з точки зору особливостей їх формування, детермінації, структури і соціально-психологічних функцій. Науковиця підкреслює переваги «оптимального балансу» довіри і недовіри в регуляції відносин [13].

Результати дослідження. В цілому, у філософській етиці довіра визначається як моральне ставлення і полягає в можливості прогнозування поведінки людини, яка ґрунтується на знанні про неї і збігається з інтересами і уявленнями про мораль. У філософських ідеях чітко простежується позитивне уявлення про довіру, недовіра розглядається як феномен, протилежний довірі, який тісно взаємодіє з ним в одному континуумі. У філософських роздумах довіра має свою структуру і синтезує в собі раціональний, ірраціональний та духовно-етичний компоненти у вигляді довірчих очікувань та має направленість на реалізацію діяльності задля досягнення максимально ефективного результату. Разом з цим вона виступає фундаментом формування суб'єктних відносин на основі цінностей як духовних орієнтирів.

В економічному контексті довіра розуміється як соціально-економічний феномен свідомості та функціональна характеристика соціального життя суспільства, причому в економічній парадигмі існує два погляди на роль довіри в ринкових відносинах. Некласична економічна теорія розглядає людину як істоту егоїстичну, націлену на максимізацію особистої вигоди. Інша точка зору передбачає, що довіра ефективна в ринкових відносинах, оскільки сприяє досягненню максимального ефекту в будь-якій діяльності при мінімальних витратах.

Соціологи здійснили значний внесок у становлення уявлень і розвиток наукового знання про феномен «довіра — недовіра», підкреслили важливість ролі довіри для стабільного функціонування та розвитку сучасного суспільства. В дослідженнях західних і вітчизняних вчених переважає позитивність поглядів на феномен довіри. Автори дають визначення досліджуваного феномена, виділяють його структуру, різновиди, етапи формування, розвитку і описують довіру як механізм, що стабілізує очікування в умовах ускладнення та трансформації суспільства.

В політологічному аналізі розуміння довіри набуває онтологічного звучання. З точки зору політологів, головною функцією довіри виступає стійкість держави та її органів.

У представлених напрямках класичної зарубіжної психології довіра тісно пов'язана з психологічним здоров'ям особистості, виступаючи як умова психологічного благополуччя, набуття людиною своєї цілісності, можливості саморозвитку, самореалізації та успішної діяльності. Довіра до себе пов'язана з автономністю людини, а довіра до інших — з умінням бути відкритим собі, своєму досвіду і навколишньому світу. В рамках напрямків зарубіжної психології обидва аспекти довіри (до себе, до інших) тісно взаємопов'язані один з одним. У вітчизняній психології довіра виступає не як феномен (явище, дане в чуттєвому спогляданні) або наукове поняття (відображення в мисленні єдності суспільних властивостей, зв'язків і відносин предметів або явищ), а як концепт. Нагадаємо, що термін «концепт» визначається як множинне і багатозначне поняття, яке має свою історію і описане в термінах природної мови.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Теоретичний аналіз наукової психологічної літератури показав актуальність вивчення феномена довіри в різних наукових дисциплінах, чим підтверджується міждисциплінарний статус самого поняття та його складність. Довіра є предметом вивчення у філософії, релігії, соціології, економіці, політології та психології, чим пояснюється наявність багатьох варіантів інтерпретації розуміння довіри, основних змістовних характеристик даного феномена в різних джерелах. Існує принципова відмінність в підходах до вивчення даного феномена в зарубіжній і вітчизняній літературі. Значні відмінності у трактуванні та аспектах вивчення довіри спостерігаються і в окремих галузях психологічної науки. Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаються в актуалізації теоретичного матеріалу в практичній площині, у вивченні закономірностей формування механізмів довіри і недовіри у різних життєвих ситуаціях.

Список використаних джерел і літератури

1. Антоненко, И. В. Социальная психология доверия: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.05 / Антоненко Ирина Викторовна. — Ярославль, 2006. — 498 с.
2. Больнов О. Ф. Философия экзистенциализма / О. Ф. Больнов; перевод с немецкого и предисловие С. Э. Никулина. — СПб.: Лань, 1999. — 224 с
3. Бубер М. Два образа веры / М. Бубер. — М.: Республика, 1995. — 464 с.
4. Вершинин С. Е. Феномен недоверия в контексте постсоветского общества: к постановке проблемы / С. Е. Вершинин // Научный ежегодник Института философии и права Ураль-

- ского отделения Российской академии наук. 2001 / Ин-т философии и права Урал. отделения РАН. — Екатеринбург, 2001. — Вып. 2. — С. 58–72.
5. Глушко И. В. Методологические основания и категориально-парадигмальный схематический конструкт анализа социального феномена доверия / И. В. Глушко // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. — 2014. — № 9 (47). — С. 51–54.
  6. Гоббс Т. Сочинения: в 2 т. / Т. Гоббс. — М.: Мысль, 1991. — т. 2. — 731 с.
  7. История философии: Запад — Россия — Восток (книга вторая. Философия XV–XIX вв.) [Электронный ресурс] / В. М. Богуславский, М. Н. Громов, Т. Б. Длугач, В. А. Жучков, Н. В. Мотрошилова, В. В. Соколов, Э. Ю. Соловьев, А. Б. Баллаев; под ред. Н. В. Мотрошиловой. — М.: Академический проект, 2012. — 485 с. — URL: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000005/> (дата обращения 22.02.2015).
  8. Каптерев П. Ф. Избранные педагогические сочинения / под ред. А. М. Арсеньева; сост. П. А. Лебедев; Акад. пед. наук СССР. — М.: Педагогика, 1982. — 703 с.
  9. Кожем'якіна О. Ціннісно-сміслові засади філософії довіри [Текст] / О. Кожем'якіна // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. Вип 95 // Треті Всеукраїнські Кулішеві читання з філософії, етнокультури, присвячені пам'яті С. Б. Кримського / за ред. В. А. Личковаха. — Чернігів : ЧНПУ, 2011. — 288 с.
  10. Кондрашова-Діденко В. І. Довіра: поліваріантність смислів / В. І. Кондрашова-Діденко, Л. В. Діденко // Теоретичні та прикладні питання економіки. — 2010. — № 22. — С. 30–38.
  11. Кокуев А. А. Особенности доверия к себе и другим у несовершеннолетних преступников, отбывающих наказание в виде лишения свободы: автореф. дис. ... канд. психол. наук. — Ростов н/Д, 2003. — 21 с.
  12. Кочюнас Р. Психотерапевтические группы, теория и практика. — М.: Академический проект, 2000. — 240 с.
  13. Купрейченко А. Б. Критерии доверия и недоверия личности другим людям / А. Б. Купрейченко, С. П. Табхарова // Психологический журнал. — 2007. — № 2. — С. 55–67.
  14. Локк Дж. Два трактата о государственном правлении. Сочинения: В 3 т. [Электронный ресурс] / Дж. Локк. — М.: Мысль, 1988. — Т. 3. — С. 137–405. — URL: http://grachev62.narod.ru/lock/lokk_2_19.html (дата обращения 11.03.2018)
  15. Макиавелли Н. Государь [Электронный ресурс] / Н. Макиавелли. — М.: Планета, 1990. — 80 с. — URL: <http://grachev62.narod.ru/mak/content.htm> (дата обращения 17.03.2018).
  16. Міщенко А. Довіра як складова легітимації влади в умовах сучасної демократії : автореф. дис. ... канд. політ. наук / А. Міщенко. — К., 2010. — 19 с.
  17. Панорама экономической мысли конца XX столетия: моногр. в 2 т. / под ред. Д. Гринуэя, М. Блини, И. Стоарта; пер. с англ. Липинского Д. Г., Розмаинского И. В., Скоробогатова А. С. — М.: Экономическая школа, 2002. — 1055 с.
  18. Перлз Ф. Внутри и вне помойного ведра / Ф. Перлз, П. Гудмен, Р. Хефферлин // Практикум по гештальттерапии. — СПб., 1995. — 287с.
  19. Психология общения и доверия: теория и практика: Сборник материалов Международной конференции УРАО, ПИ РАО, МГУ. — 6–7 ноября 2014г. / под ред. Т. П. Скрипкиной. — М.: Университет РАО, 2014. — 777 с.
  20. Роджерс К. Вчитися бути вільним [] / Карл Роджерс // Гуманістична психологія: [антологія: навч. посіб. для студентів навч. закладів: у 3 т. / упоряд. й наук. ред. Р. Ткач, Г. Балл]. — К.: Університетське вид-во «Пульсари», 2001. — Т. 1: Гуманістичні підходи в західній психології XX ст. — 252 с.
  21. Ромашкін Г. С. Доверие в российском обществе; экономико-социологический анализ: автореф. дис. ... канд. соц. наук. — Тюмень, 2011. — 199 с.
  22. Руссо Ж. Ж. Эмил, или О воспитании: хрестоматия по истории зарубежной педагогики [Электронный ресурс] / Ж. Ж. Руссо; под. ред. А. И. Пискунова. — М., 1981. — URL: <http://pedagogic.ru/books/item/f00/s00/z0000049/st022.shtml> (дата обращения 25.02.2018).
  23. Скрипкина Т. П. Психология доверия: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. — М.: Издательский центр «Академия», 2000. — 264 с.
  24. Столяр В. Ю. Социально-философский и междисциплинарный дискурс о доверии / В. Ю. Столяр // Известия Российского государственного педагогического университета

- им. А. И. Герцена. — СПб., 2008. — № 36 (77). Аспирантские тетради: науч. журн. — С. 176–182.
25. Франкл В. Человек в поисках смысла / Виктор Франкл. — М. Прогресс, 1995. — 368 с.
26. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / пер. с англ. — М.: АСТ; АСТ МОСКВА, 2008. — 730 с
27. Хьелл Л. Теории личности / Хьелл Л., Зиглер Д. — СПб.: Питер, 2001. — 608 с.
28. Чикер В. А., Горбашкова Ю. С. Организационное доверие в малом бизнесе и психологическое здоровье персонала // Ананьевские чтения-2013. Психология в здравоохранении: материалы научной конференции, 22–24 октября 2013 г. / отв. ред. Шелкова. — СПб.: Скифия-принт. 2013. — 598 с.
29. Штомпка П. Доверие: социологическая теория / П. Штомпка // Социологическое обозрение. — 2002. — Т. 2. № 3. — С. 30–41. — С. 32.
30. Экономика и социология доверия: моногр. / под ред. Ю. В. Веселова. — СПб.: Социологическое общество им. М. М. Ковалевского, 2004. — 192 с.
31. Эриксон Э. Детство и общество. — Изд. 2-е, перераб. и доп. / пер. с англ. — СПб.: Ленато, АСТ, Фонд «Университетская книга», 1996. — 590 с.
32. Юм Д. Исследование о человеческом разумении [Электронный ресурс] / Д. Юм. — 1748. — URL: <http://www.lib.ru/INOOLD/UM/razumenie.txt> (дата обращения 24.02.2018)
33. Jones K. Trust as an Affective Attitude // Ethics. 1996. N 107. P. 4–25.

REFERENCES

1. Antonenko, I. V. (2006). Sotsialnaya psihologiya doveriya [Social psychology of trust]. Yaroslavl [in Russian].
2. Bolnov, O. F. (1999) Filosofiya ekzistentsializma [The philosophy of existentialism]. SPb.: Izdatelstvo «Lan» [in Russian].
3. Buber M. (1995). Dva obraza veryi [Two ways of faith]. M.: Respublika [in Russian].
4. Vershinin, S. E. (2001) The phenomenon of mistrust in the context of the post-Soviet society: the formulation of the problem. *Nauchnyy ezhegodnik Instituta filosofii i prava Uralskogo otdeleniya Rossiyskoy Akademii nauk*. In-t filosofii i prava Ural. otdeleniya RAN (Vol. 2.). Ekaterinburg. [in Russian].
5. Glushko, I. V. (2014). Methodological foundations and categorical-paradigmatic schematic construction of the analysis of the social phenomenon of trust. *Historical, philosophical, political and legal sciences, culturology and art history. Questions of theory and practice*.(iss.9). [in Russian].
6. Gobbs, T. (1991). Sochineniya. [Compositions]. (Vols. 1–2; Vol. 2). M.: Myisl. [in Russian].
7. Istoriya filosofii: Zapad-Rossiya-Vostok (kniga vtoraya. Filosofiya XV-XIX vv.) (2012) [West-Russia-East (book two, Philosophy of VX-XX centuries)]. V. M. Boguslavskiy, M. N. Gromov, T. B. Dlugach, V. A. Zhuchkov, N. V. Motroshilova, V. V. Sokolov, E. Yu. Solovev, A. B. Bal-laev. N. V. Motroshilovoy (Ed). M.: Akademicheskii proekt. [in Russian].
8. Kapterev P. F. Izbrannye pedagogicheskie sochineniya (1982). [Selected pedagogical compositions]. A. M. Arseneva (Ed). P. A. Lebedev (works). Akad. ped. nauk SSSR. M.: Pedagogika. [in Russian].
9. Kozhem'yakina O. (2011). Valuable semantic principles of the philosophy of trust. *Bulletin of the Chernigiv National Pedagogical University named after. T. G. Shevchenko* (iss.95) Third All-Ukrainian Kulyshv Readings on Philosophy, Ethnoculture, dedicated to the memory of SB Krymsky. V. A. Lichkovaha (Ed). Chernsgsv : ChNPU. [In Ukrainian].
10. Kondrashova-Didenko V. I., L. V. Didenko. (2010) Trust: the polyvariance of meanings. *Theoretical and applied questions of the economy* (iss.22). [In Ukrainian].
11. Kokuiev A. A. (2003) Osobennosti doveriya k sebe i drugim u nesovershennoletnih prestupnikov, ot byvayuschih nakazanie v vide lisheniya svobodyi [Features of trust in themselves and others in juvenile offenders serving a sentence of imprisonment]. Rostov n/D. [in Russian].
12. Kochyunas R. (2000). Psihoterapevticheskie gruppyi, teoriya i praktika. [Psychotherapeutic groups, theory and practice.] M.: Akademicheskii proekt. [in Russian].
13. Kuprejchenko, A. B., S. P. Tabharova (2007). Criteria of trust and distrust of the person to other people. *Psychological journal* (iss 2.)

14. Lokk, Dzh. (1988). Dva traktata o gosudarstvennom pravlenii. Sochineniya. [Two treatises on public administration. Compositions] (Vols. 1–3; Vol.3).M.: Mysl'. [in Russian].
15. Makiavelli, N. (1990). Gosudar' [Prince] M.: Planeta. [in Russian].
16. Mishchenko A. (2010). Dovira yak skladova legitimacii vladi v umovah suchasnoi demokracii [Trust as a component of the legitimization of power in a modern democracy] Kiev. [In Ukrainian].
17. Panorama of economic thought of the late XX century. (2002). D. Grinuehya, M. Blini, I. Styuarta (Ed). (Lipinsky D. G., Rozmainsky I. V., Skorobogatov A. S., Trans). (Vols. 1–2; Vol.1).M.: Ehkonomicheskaya shkola.
18. Perlz F. (1995). Vnutri i vne pomijnogo vedra. Praktikum po geshtal'tterapii. [Inside and outside the pown bucket. Inside and outside of the bucket bucket, a Gestalt therapy workshop]. SPb.
19. Psychology of Communication and Confidence: Theory and Practice: Proceedings of the International Conference URAO, PI RAO, Moscow State University. (2014). T. P. Skripkina (Ed). — M.: Universitet RAO. [in Russian].
20. Rodzhers K. (2001). Vchititsya buti vil'nim [Learn to be free] (Vols. 1–3; Vol.1). (R. Tkach, G. Bal, Trans). K.: Universitets'ke vid-vo «Pul'sari».
21. Romashkin G. S. (2011). Doverie v rossijskom obshchestveehkonomiko-sociologicheskij analiz. [Trust in Russian society; economic and sociological analysis]. Tyumen'. [in Russian].
22. Russo, ZH. ZH. (1981). «Ehmil' ili o vospitanii»: hrestomatiya po istorii zarubezhnoj pedagogiki [«Emil or the upbringing»: chronicle on the history of foreign pedagogy]. (Piskunov A. I., Trans). M.
23. Skripkina T. P. (2000). Psihologiya doveriya. [Psychology of trust]. M.: Izdatel'skij centr «Akademiya». [in Russian].
24. Stolyar V. YU. (2008). Social'no-filosofskij i mezhdisciplinarnyj diskurs o doverii. [Sociophilosophical and interdisciplinary discourse on trust]. *Izvestiya of the Russian State Pedagogical University named after. AI Herzen — No. 36 (77). Postgraduate notebooks: scientific jour.* (iss.36) SPb.
25. Frankl V. (1995) Chelovek v posikah smisla [A man searching for meaning], M. Progress.
26. Fukuyama F.(2008). Doverie: social'nye dobrodeteli i put' k procvetaniyu. [Trust: social virtues and the path to prosperity]. M.: AST; AST MOSKVA.
27. H'ell L. (2001). Teorii lichnosti. [Theories of personality]. Spb.: Piter.
28. Chiker V. A., Gorbashkova YU. S. (2013). Organizacionnoe doverie v malom biznese i psihologicheskoe zdorov'e personala. [Organizational Trust in Small Business and Psychological Health of Personnel] *Ananev Readings-2013. Psychology in Public Health: Materials of a Scientific Conference.* SPb.: Skifiya-print.
29. Shtompka, P. (2002). Doverie: sociologicheskaya teoriya. [Trust: sociological theory]. *Sociological review.* (Vols. 1–2; Vol.2. iss.3). M: Institute of Sociology, Russian Academy of Sciences.
30. Ehkonomika i sociologiya doveriya. (2004). [Economics and sociology of trust]. Y U. V. Veselov (Ed). SPb.: Sociologicheskoe obshchestvo im. M. M. Kovalevskogo. [in Russian].
31. Ehrikson EH. (1996). Detstvo i obshchestvo.[Childhood and society]. SPb.: Lenato, AST, Fond «Universitetskaya kniga».
32. Yum D. (1748). Issledovanie o chelovecheskom razumenii [The study of human understanding].
33. Jones K. Trust as an Aff ective Attitude // *Ethics.* 1996. N 107. P. 4–25.

Агапченко Інна Вікторівна

магістрант Южноукраїнського національного педагогічного університету
ім. К. Д. Ушинського

ИССЛЕДОВАНИЕ КАТЕГОРИИ ДОВЕРИЯ В МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОМ ПОДХОДЕ

Резюме

Феномен доверия является предметом изучения отечественных и зарубежных исследователей в таких научных направлениях, как экономика, религия, политика, философия, психология и многих других. Благодаря научно-исследовательскому интересу специалистов различных научных направлений мы можем наблюдать широкий спектр соображений и взглядов на природу, функции доверия и область применения результатов его изучения. Понятие доверия является фундаментальным и изучается в рамках различных отраслей психологической науки. Статья посвящена описанию накопленного научного опыта исследований феномена. Показано различие между соображениями категории доверия в отечественных психологических исследованиях и отдельных направлениях психологической науки.

Ключевые слова: доверие, недоверие, феномен, природа доверия, структура доверия, функции доверия, концепции доверия.

Agapchenko Inna Viktorivna

magister of South Ukrainian K. D. Ushinskiy national pedagogical university

STUDY OF TRUST CATEGORY IN INTERDISCIPLINARY APPROACH

Abstract

Trust is the fundamental category in philosophy, sociology, economy, psychology and jurisprudence.

In philosophy ethic trust is determined as moral attitudes and situated in possibility of prognoses of behavior of the person which is grounded on the knowledge about it and coincides with interests and understanding of moral. In philosophy ideas there are trace of positive understanding about trust, mistrust studied as phenomenon which is in the opposite to trust and closely interacts with him in the same continuum. In philosophy minds trust has its own structure and synthesizes it in rational, irrational and spiritual — ethic components in the view of trust expectations and has direction to the realization of activities for achievement of maximum effective result. Together with this it appears as protrude of formation of subject relations on the basis of values as spiritual reference points.

In economical context trust is determined as social economical phenomenon of consciousness and functional characteristic of social life of society.

Sociologists made serious contribution in formation of science knowledge about phenomenon of «trust — mistrust», emphasize importance of role of trust for stable functioning and development of modern society. In investigations of western and domestic scientists outweighs positive points of view for the phenomenon of trust. Authors gives determination of studied phenomenon, distinguish its structure, variety, stages of formation, development and describe trust as the mechanism which is stabilize of expectation in conditions of complication and transformation of society.

In political science determination of trust acquires ontological meanings. From the point of view of political scientist the main function of trust is durability of state and its authorities.

In the shown directions of classical foreign psychology trust is tightly connected with physiological health of person. Trust to own self linked with autonomy of person and trust to the other with skills to be open to yourself, to your own knowledge and surrounding. In domestic psychology trust appears not as phenomenon but as scientific concept.

In this way, theoretical analysis of scientific psychological literature showed the complication of concept of trust and existence of many variations of its interpretation in different branches of socio — humanitarian sciences. There is principal difference in approaches of study of this phenomenon in foreign and domestic literature. Significant differences in interpretation and aspects of studies of trust are marked in some branches of psychological science. Perspectives of further investigation of the problem are seen in actualization of theoretical material to the practical area in studies of patterns of formation of mechanisms of trust and mistrust in different live situations.

Key words: trust, mistrust, phenomenon, nature of trust, structure of trust, function of trust, concept of trust.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2018.